

Andrej E. Skubic: *Fužinski bluz*. Študentska založba 2001.

To je drugi roman tega pisca (spremni esej Matej Bogataj) in naj takoj zapišem (nekaj podobnega sem pozneje nekje bral izpod peresa samega avtorja): po moje boljši kot prvi, *Grenki med* (1999). To je pravzaprav glavno spoznanje ob koncu pripovedi, ki v nasprotju s prvcem razkriva nekatere globlje predele v človeških zgodbah, kakršnih ni veliko niti v naši sočasni prozni praksi. Sicer pa je to pisanje, katerega tematsko-jezikovne korenine segajo seveda v prvi roman: spet nastopajo ljudje urbanega okolja, s potenciranim jezikovnim idiomom mesta, ki se izpričuje v površinskem, tudi vulgarnem izrazu. A če je *Grenki med* pripovedoval – ob domačinih – še o “priseljencih” menda iz Škotske, so zdaj ob domorodcih v središču zgodbe “čefurji”, kot domači prevzetneži imenujejo priseljence iz južnih predelov nekdanje Jugoslavije. A nekdanje razlike med njimi zdaj v določenem smislu več ni – ločuje jih sicer jezik, vendar zaradi tega niso postavljeni drug proti drugemu. Govoreč različne jezike so vsi v isti situaciji, torej pred problemi, ki jim jih zastavlja skupna usoda v skupnem prostoru: to je ljubljansko blokovsko naselje Fužine, ki je nastalo pred približno dvajset leti, v njem pa so pristali ljudje različnih nacionalnih barv, a tudi različnega socialnega izvora in seveda poklicev. Kot se ve, so se Fužine zato v javni zavesti zarisale kot “problematičen” kraj nižjeslojnih, malokulturnih južnjakov, manjšinskih Slovencev, sumljivih poslov in celo kriminala. Ampak Skubic se, ne da bi sicer vse to prezrl, svojega romana ni lotil iz te perspektive, še manj iz kakih mednacionalnih še tlečih sporov, kar je ob diskutabilnih rečeh prva njegova dobra stran. Fužinarji so razslojena, od različnih interesov vodena družčina, v kateri so njihovi različni, nekoč “nasprotujoči si” jeziki prej narečja enega in istega jezika, narečja, ki nikogar več ne motijo, saj jih vsi poznajo in bolj ali manj vešče celo govorijo. V tem smislu Skubičeve Fužine spominjajo na “talilni lonec” iz znane velike dežele.

Druga zanimiva stran knjige je zložno konstruiranje njene glavne zgodbe, četudi se mi zdi, da se vse niti nazadnje ne zapletejo v skupno platno. Kot celota se sestavlja tako, da se ob realnem času njenega dogajanja linearno zapleta, hkrati pa tudi vzvratno “razpleta”. Njeno glavno težišče je nogometna tekma Slovenija-Jugoslavija, saj se k njej od začetka naravnava celotno dogajanje. Šele tedaj, ko bralec izve, kaj se je med liki dogajalo pred dnevom “zgodovinske” tekme, ki na čuden način zadeva ali opredeljuje vse nastopajoče, se njen konec tudi lahko zgodi. V tem križanju (ali paralelnem toku?) dveh časov se je odprlo precej možnosti za informacijsko gostoto pisave.

Štiri zgodbe se sprožijo tistega dne, ko naj bi se proti večeru začela omenjena tekma, ki se je nameravajo udeležiti mnogi, čeprav le prek televizijskega ekrana, zadevajo pa štiri glavne like, ki v prvoosebnih pripovedih poročajo o sebi in svojem delu, ljubezni, prijateljih, sodelavcih, naključnih znancih, okolju. To so mlada, “zločesta Crnogorka” Janina, posredovalec stanovanj Ščinkovec, upokojena profesorica slovenskega jezika Vera Erjavec in član nekdanjega

heavy metal benda Peter Sokič; kot nekakšni "vodje" svojih skupin predstavljajo prerez fužinske populacije. Med sabo se skoraj ne poznajo, čeprav menda vsi stanujejo v istem bloku, toda dogajanje tistega dne jih spravlja v medsebojno zvezo, celo tiste, ki so si precej "oddaljeni" že zaradi poklica; njihove poti se zbližujejo bodisi zaradi opravka v zvezi s stanovanji ali naključnimi pripetljaji v naselju (lokali, promet). Tudi ta segment pisave je domislek, ki ne deluje "izmišljeno", tako da se na koncu njihove usode večidel sestavijo v nekak živ mozaik, ki se zdi verjeten.

Tu se ne bi ustavljal pri nadaljnji strukturi zgodbe ter analizi početij in značajev glavnih protagonistov. Vsekakor pa kaže zapisati nekaj o "vezju", ki drži skupaj njihovo romaneskno življenje in je po vsem sodeč bistvena sestavina knjige. To je jezik v tem smislu, da je vse v njej tako rekoč zgolj-jezik; zaradi njega je branje prvenstveno zanimivo, toda po mojem tudi prvenstveno vprašljivo. Sicer ni moč reči, da drugih zanimivih prvin ta pisava na ponuja, toda jezik nastopajočih je pogoj njihovih eksistenc in usod. In doslej njegove tako radikalne variante v slovenski prozi menda še ni bilo: gre za izrazit, do konca verističen jezik, pa naj se izraža v dialogih ali monoloških izpovedih, in ne glede na to, ali je v srbohrvaški varianti ali mešanici slovenščine in hrvaščine. Vsekakor je mojstrsko artikuliran, pri čemer ne govorim o tem, kako je vulgaren, obscen, brezbožen, prostaški ali kar je še izrazov, ki označujejo neki tipični, "najnižji" sleng posebnih skupin mladih punkovcev ali prekupčevalcev in združb, ki se ukvarjajo z na pol sumljivimi posli. To naj bi bile "Fužine" – ljudje naše dobe, v sli za preživetjem, poslom in uspehom (Ščinkovec), a tudi z odporom do vsega konvencionalnega, celo uspeha (Peter), in mladi, ki živijo različico nekdanjih punkovcev (Janina), čeprav v mehkejši, a radikalno liberalni izdaji s svobodnim seksom, vendar ne brez čuta za (romantično?) ljubezen. Da k temu v različnih situacijah sodi nasilje, se nekako razume po sebi – v *Bluzu* sicer ne na krvav način, a vendar tako, da je vzdušje nevarno; na eni strani mestoma spominja na ameriške mafijske scene v filmih med obema vojnama, na drugi na nekatere domače filmske prizore najnovejšega datuma z dilemami, ki jih čutijo mladi v družbi med razpadanjem tradicionalnih vrednot. Pri tem je jezikovna izjema le zgodba s profesorico Vero, ki naj bi bila odraz višjega, univerzitetnega miljeja: zmodelirana je tako, da se edina izraža v zborni slovenščini, še več, da s svojimi komentarji jezikovne prakse, recimo mladih, rezonira o jeziku in njegovi slovni, pravilnosti in podobno. Po mojem je s tem, ne glede na njeno težavno usodo, "najslabši" romaneskni lik, ki je sicer realen, vendar nekako edukativen in moti tok dogajanja, saj ničesar ne dokazuje, nobene teze ali ideje, marveč samo objektivno prikazuje življenje in nekatere njegove protagoniste.

V tej perspektivi je življenje "Fužin" podano korektno, a vendar posneto le na jezikovni površini. Več, pisateljsko-tehnična obnova je opravljeno mojstrsko. Jezikovno učinkuje izredno neposredno, ekspresivno, četudi za njo ni kakšne "velike" vsebine. Ne trdim, da s takim jezikom ni mogoče ubesediti pomembnih občutij ali ustrezne štimunge. Nekateri odlomki so namreč tudi v tem tekstu

kar pretresljivi in presenetljivi (na primer Petrovo iskanje nekdanjih kameradov ali njegovo "srečanje" z drevjem v enem zadnjih prizorov), kar je spet tisto, zaradi česar roman izstopa. Toda ne soglašam z mnenjem, da je "vse v jeziku"; kaj to pomeni, v tem zapisu ni moč razlagati, reči hočem, da je jezik le ena dimenzija človekovega obstoja. Morda zveni protislovno, toda tako pojmovanje jezika je za pisanje nevarno; sicer lahko odlično rabi v določenih situacijah, toda na daljši rok ustvarja enoplastne like.

Fužinski bluz je v tem smislu pomanjkljiv, napisan pa je iz nekakšne pretehtane distance, ki je omogočila, da se skozi slepljiv vsakdanjik glasbe, kafičev, vsakršne razpuščenosti mestoma kaže tudi tragična podoba življenja mesta, kot ga premorejo sodobne "Fužine".

Ob prevedeni knjigi *Muze na trgu*

Knjiga (avtorja sta Bruno S. Frey in Werner W. Pommerehne, izdala sta jo Pomurski akademski center – Murska Sobota in Ustanova za podjetništvo – Kranj, prevod iz angleščine Šušteršič d.o.p.) uvaja v javno debato "ekonomiko umetnosti", kar je predvsem za naše razmere nekaj novega. O čem pišeta avtorja? O tem, kaj opredeljuje ekonomiko proučevanja umetnosti, o umetnosti kot redkosti, o izbiri v njej, razmerju povpraševanja in ponudbe, o umetnosti med trgom in državo, o trgu, ki ni vsemogočen, o pomanjkljivostih delovanja države na področju umetnosti, o delovanju umetnostnih ustanov, o njihovi usmerjenosti k dobičku, o gledališčih, ki jih podpira država, o muzejih in umetnostnih galerijah ter ponudbi njihovih storitev, kako posluje in deluje salzburški festival in tako naprej. Nadaljnja obravnava se tiče trga, raziskave vzrokov za visoke cene nekaterih umetnin, vprašanja, ali se splačajo naložbe v umetnine, o mednarodni trgovini umetnin, o dohodkih umetnikov, politiki za umetnost.

Vsekakor je najzanimivejša trditev, ki jo pisca že v uvodu povzemata iz drugih raziskav, da je umetnost, h kateri sodijo vsaj likovna, glasbena, gledališka dejavnost in literatura (o filmu in novih medijih ne navajata podatkov), zelo pomemben gospodarski dejavnik, saj "živahna kultura poraja ustvarjalno mišljenje in je zato ključni dejavnik gospodarskega razvoja". V nadaljevanju priznavata pomembno vlogo državi, ki sofinancira kulturno dejavnost predvsem v Evropi – tudi to je za naše razmere dokaj pomembno, saj so mnogi uradniki kulture, da ne govorim o neredkih "turističnih in gospodarskih delavcih", bolj ali manj brezkompromisni zagovorniki trga, kjer naj umetnost omogoča oziroma preživlja ustvarjalce. V zvezi z nakupi umetnin, se pravi naložbami v umetniška dela, pa njuni podatki govorijo, da naložbe te vrste niso tako donosne kot varčevanje denarja v bankah. Izjema so uspešne umetnine, ki pa so redke. Vendar ob tem priznavata, da se teh naložb ne da meriti le z denarjem: vsak nakup lahko predstavlja tudi osebno zadovoljstvo nad posestjo umetnine, zato

se v končni posledici naložbe v umetnine in naložbe v finančno premoženje izenačujejo, posebnega finančnega dobička pa ne prinašajo.

Ja, marsikaj na straneh te knjige je zanimivo; intriganten je že sam pojem "ekonomika umetnosti", v okviru katerega so obravnavane tipične značilnosti ekonomskega pristopa k umetnosti in kulturi, avtorja pa se tudi sprašujeta, kaj opredeljuje ekonomsko proučevanje umetnosti ter kaj so prednosti in slabosti ekonomskega pristopa k njej. "Ekonomika umetnosti ni omejena na analizo zgolj materialnih ali celo denarnih vidikov kulturnih ustanov," pišeta avtorja, primerjata pa jo s tistim, kar predstavlja ekonomika okolja, ekonomika družine, ekonomika socialnih interakcij, ekonomika športa in podobno. Ekonomija je po mnenju avtorjev prinesla novo razumevanje problemov pri pojavu umetnosti. Tu po mojem sicer ne navajata inovativnih introspekcij; kot je moč razumeti, je to na primer vprašanje, kaj je v ozadju pripravljenosti za nakup gledališke vstopnice, za izdelavo slike z namenom, da bi se prodala, za igranje klavirja za lasten užitek in podobno. Ob tem pa vseeno izpostavljata, da je prvič "umetnost podvržena redkosti" in torej umetnost in kultura nista dobrini, ki bi ju bilo na pretek, zanju pa so potrebni delo, denar, izvirnost, in drugič, da umetniški dosežki nastanejo z delovanjem ljudi, povpraševanje po umetnosti pa se lahko pripiše odločitvam posameznikov, celo v primeru, če je nosilka povpraševanja država. V umetnosti in drugod se osebe kot ponudniki in povpraševalci sistematično odzivajo na spodbude.

Iz izhodišč teh dveh "spoznanj" je napisana knjiga. Če za samo ustvarjanje umetniških del, verjetno pa tudi za njihovo kvaliteto, vse to ne predstavlja bistvene stimulacije, pa vsekakor drži, da so spoznanja "ekonomske umetnosti" lahko inspirativna za kulturno politiko, seveda pa tudi zavest države, da kultura ni "potrošnja", ki se jo nezasluženo gredo različni zanesenjaki in sanjači. Kulturnim mecenom in vsakršnim dobrotnikom pa je dodatno potrdilo za to, da opravljajo plemenito delo, ki koristi širši družbi (kultura je "ključni dejavnik gospodarskega razvoja"), ne le njim samim recimo pri zniževanju dohodnine.

